

VENITURILE ȘI CHELTUIELILE MOȘIEI DUMBRĂVENI DIN ȚINUTUL SUCEAVA ÎNTRU 23 APRILIE ȘI 31 OCTOMBRIE 1819

Ioan Murariu

Cercetătorii care studiază dezvoltarea agriculturii, zootehniei, relațiilor agrare, meșteșugurilor, evoluția prețurilor sau istoria contabilității din Moldova, găsesc, pentru perioada feudalismului târziu, importante informații în **sămile** unor moșii, care se mai păstrează prin arhive. În secolul nostru, mari istorici și cunoscuți cercetători științifici, precum Nicolae Iorga¹, Radu Rosetti², Gheorghe Platon³, Nicolae Corivan și Ilie Grămadă⁴, Gheorghe Ungureanu⁵, Ion Ionașcu⁶, Sl. Diamandi⁷, S. Columbeanu⁸, Ioan Ivan⁹ și D. Agache¹⁰ s-au aplecat cu răbdare asupra unor astfel de bugete de moșii, din care au desprins importante concluzii. După anul 1972 ne-am adus și noi o modestă contribuție, prin punerea în circuitul științific a unor sămi de venituri și cheltuieli¹¹.

În arhivele țării se păstrează și un număr de sămi inedite, care cuprind informații prețioase pentru cunoașterea istoriei economice a Moldovei în perioada de trecere de la feudalism la capitalism. Astfel, în Arhivele Naționale din Botoșani se află două sămi inedite ale moșiei Dumbrăveni, întocmite de serdarul Antohi Sion¹². Credem că este vorba de moșia Dumbrăveni din partea dreaptă a cursului superior al Siretului, care făcea parte din ținutul Suceava, ocolul Siretul de Sus. Prima samă se referă la niște venituri și cheltuieli făcute de serdarul Antohi Sion "în trebuințele dumnealui cuconului" până la 31 octombrie 1819. Serdarul nu precizează de când anume a început să facă aceste operațiuni contabile. A doua samă, conform titlului, ar fi trebuit să cuprindă plata lefilor și alte cheltuieli pentru perioada 23 aprilie 1819 – 23 aprilie 1820. Dar, la sfârșit, poartă data de 31 octombrie 1819, ceea ce înseamnă că înregistrările s-au oprit aici. După părerea noastră, ambele sămi se referă doar la perioada 23 aprilie – 31 octombrie 1819.

Cercetând conținutul sămilor, întâlnim numele unor sate, moșii sau mănăstiri din nordul Moldovei, precum: Dumbrăveni, Sălăgiuni, Siminicea, Brehuești, Vlădeni, Mândrești, Bursuceni, Sălășteni, Văratice, Sucevița, Dragomirna și Probota, unde serdarul Antohi Sion – despre care credem că era vâtaful moșiei Dumbrăveni – a făcut o serie de cheltuieli cu binalele, cu lefii clericilor sau cu plata unor slugi și salahari. Concluziile care se desprind sunt următoarele:

1. Sămile ne oferă importante știri privitoare la prețul unor mărfuri pe piața internă a Moldovei. Astfel, o vadră de vin se vindea cu 2 lei și 90 de bani, o oacă de brânză cu 0,5 lei, o mierță de popușoi cu 5 lei. Mai aflăm prețurile următoarelor mărfuri: obiecte din lemn, scânduri, lemne de foc, var, cărămizi, fier, cuie de șindrilă, rachiu, untdelemn, tămâie și zmirnă.

2. Din cuprinsul sămilor aflăm raportul de valoare între diferite produse agricole vegetale și animale. De exemplu, o mierță de popușoi (154 kg) avea același preț ca două vedre de vin, sau ca zece ocale (circa 13 kg) de brânză de oi.

3. Foarte scumpă era mobila, confecționată, probabil, de meșteri locali. Un jilț se putea cumpăra cu banii rezultați din vânzarea a cinci mierțe de popușoi (770 kg), iar un scaun mic, cu banii de pe trei mierțe.

4. Pe cât de scumpă era mobila, pe atât de ieftină era chereșteaua: scândură, brâie, stâlpi etc. O sută de scânduri de stejar aveau același preț ca trei mierțe de făină de popușoi (462 kg), sau ca 60 ocale (87 kg) brânză de oi.

5. Mărfurile importate se vindeau foarte scump pe piața internă a Moldovei. Oca de fier era tot atât de scumpă cât două ocale de brânză de oi. Cu banii rezultați din vânzarea unei mierțe de grăunțe de popușoi nu se putea cumpăra decât o ocă de tămâie sau 50 dramuri (160 gr) de zmirnă. Un țaran care voia să cumpere 1.000 de cuie de șindrilă avea nevoie de trei lei, pe care îi putea obține din vânzarea unei vedre de vin.

6. Aceste sămi, mai mult decât altele, conțin prețioase informații privitoare la lefurile unor clerici, slujbași, slugi boierești și salahori folosiți la diferite munci. Chelarul ogrăzii și paznicul drumurilor și al unui pod erau plătiți cu câte 60 de lei, probabil pe șase luni (aprilie-octombrie 1819). Cu 10 lei primiți pe lună, aceștia își puteau cumpăra două mierțe de popușoi. Într-una din sămi citim că în livada boierească munceau opt livădară, plătiți, fiecare, cu câte 15 lei pe an. Impresionantă este leafa de 2.000 de lei pe an a serdarului Antohi Sion. Din alte documente aflăm că în anul 1819 cu suma de 2.000 de lei se puteau cumpăra în Moldova 90 chile (circa 28 tone) de popușoi, sau 30 boi, sau 174 de porci¹³. Deci, vătaful, adică administratorul acestei moșii, era foarte bine plătit de boier. În schimb, un salahor de pe moșie primea doar 18 parale, adică aproape o jumătate de leu, pentru munca sa de o zi. Pe vremea aceea, cu 18 parale se putea cumpăra o ocă de brânză de oi (circa 1,3 kg).

7. În anul 1819 s-au cheltuit 339 lei și 9 parale pentru construirea a două crășme la Văratice și Sălăgeni. Cu alți 504 lei și 60 de bani s-a reparat o biserică.

8. Din conținutul unei sămi reiese că la începutul secolului al XIX-lea o mierță cuprindea 10 dimerlii.

Pentru a da posibilitatea cititorului să tragă și alte concluzii, publicăm mai jos cele două sămi, în întregime.

NOTE:

1. N. Iorga, *O gospodărie moldovenească la 1777 după socotelile cronicarului Ioniță Canta*, București, 1928.
2. Radu Rosetti, *Cum se căutau moșiile în Moldova la începutul veacului XIX*, în "AARMȘI", seria II, tom. XXXI, București, 1909.
3. Gheorghe Platon, *Domeniul feudal din Moldova în preajma revoluției de la 1848*, Editura Junimea, Iași, 1973.
4. N. Corivan și I. Grămadă, *Despre gospodăria feudală din Moldova în prima jumătate a secolului al XVIII-lea (Pe marginea catastihului de sămile tuturor mănăstirilor din țară din leat 7250 până la leat 7251)*, în "SMIM", vol. V, 1962.
5. Gh. Ungureanu, *Veniturile și cheltuielile unei mari case boierești din Iași în anul 1816. Casa Roset-Roznovanu (Iași)*, în "SAI", I, 1956.
6. Ion Ionașcu, *Veniturile și cheltuielile casei Manuc-bei în anii 1815-1818*, în "RA", anul XLVIII, vol. XXXIII, nr. 4/1971.
7. Sl. Diamandi, *O gospodărie moșierească din Moldova în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, în "Studii", anul IX, nr. 2-3/1956.
8. S. Columbeanu, *O condică de socoteli dintre anii 1804 și 1839*, în "Studii și articole de istorie", IV, 1962; Idem, *Economia domeniului feudal din Moldova și Țara Românească la începutul sec. al XIX-lea*, în "Studii", nr. 2/1965.
9. Ioan Ivan, *Știri istorice oferite de un "izvod de venitul mănăstirii Neamț" în secolul al XVIII-lea*, în "MMS", anul XLV, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1969, p. 92-95.

10. D. Agache, *Veniturile și cheltuielile mănăstirii Sf. Spiridon din Iași între anii 1771 și 1823*, în "AIIAI", XV, 1978.
11. Ioan Murariu, *Veniturile și cheltuielile moșiei Fântânele din ținutul Bacău între 30 septembrie 1803 și 30 septembrie 1804*, în "Carpica", Muzeul de Istorie Bacău, 1972; Idem, *Veniturile și cheltuielile unei familii boierești din Moldova între anii 1782 și 1789*, în "Carpica", VI, 1973-1974; Idem, *Veniturile și cheltuielile moșiilor Betești (ținutul Bacău) și Vadurile (ținutul Neamț) în perioada 1821-1824*, în "Carpica", XVIII-XIX, 1986-1987; Idem, *Un contract inedit privind arendarea a șase moșii în Moldova în perioada 1818-1824*, în "Carpica", XXVI/2, 1997; Idem, *Evidența contabilă pe moșiile din Moldova în jurul anului 1800*, în "Carpica", XXVII, 1998.
12. Arhivele Naționale Botoșani, Colecția Documente, P. XI/16.
13. Ioan Murariu, *Prețurile cu care se vindeau unele mărfuri în Moldova la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea*, în "Carpica", VII, 1975, p. 123 și urm.

G L O S A R

- bez = fără
 binale = clădiri
 bivolar = păzitor al unei cirezi de bivoli
 chelar = persoană care deținea cheile cămării sau ale pivniței boierești și care administra proviziile unei gospodării boierești
 chilă (de Galați) = veche măsură pentru cereale, egală cu două mierțe, sau cu 20 dimerlii, sau cu 240 ocale, sau cu 308 kg.
 clucer = rang boieresc inferior; boier de clasa a III-a
 cotiugă = căruță scurtă, folosită la transportarea încărcăturii lor ușoare
 diacon = membru al clerului din prima treaptă a ierarhiei preotești
 dimerlie = veche măsură pentru cereale, egală cu 11-12 ocale, sau cu 14,1-15,4 kg
 dram = veche măsură de greutate, egală cu 3,2 grame
 eclisiarh = cleric care are în grijă rânduiala serviciului religios într-o biserică sau mănăstire
 medelnicer = rang boieresc inferior (clasa a III-a)
 merimet = reparație
 mierță = veche măsură pentru cereale, egală cu jumătate de chilă de Galați, sau cu 120 ocale (154 kg)
 oca (ocaua) = veche măsură de greutate, egală cu 1,283 kg
 orândă = chirie încasată de stăpânul unei crâșme de pe moșie
 parmaclâc = balustradă de lemn la un pridvor, la un balcon, la un pod etc.
 răvaș = scrisoare; adeverință; răvaș de primire; răvaș de drum
 sachelariu = grad onorific în ierarhia preotească
 samă = bugetul unei moșii (venituri și cheltuieli)
 serdar = rang boieresc inferior; boier de clasa a III-a
 sinet = act; document
 stânjen = veche măsură de lungime, care în Moldova era egală cu 8 palme sau cu 2,23 metri
 vadră = veche măsură de capacitate pentru lichide, care în Moldova cântăreau 10 ocale sau 15,2 litri.

ANEXA NR. 1

SAMA SERD[A]R[ULUI] ANTOHI SION DE BANII CE-AU LUAT ȘI AU CHELTUIT
ÎN TREBUIŢILE DU[MNEALUI] C[U]C[ONULUI] LA DUMBRĂVENI PĂR LA 31
OCT[OM]V[RIE] 819v*

Lei	Bani	
5.678	30	Pe 2.065 vedri vin a orânzilor din an 818 de la medelnicer Vasilică.
1.499	78	Din 3.000 lei ce-au avut a da jidovului pentru 150 stânjeni lemni, însă:
		Lei Bani
		253 93 Dănilă
		1.245 106 Zisul
		1.499 78
7.177	108	
S c ă d e r e		
200	-	Herşcului stoler pentru 20 scaune mici, câte 14 lei unul, şi 6 jilţuri, câte 25 lei unul, 819, mart[ie] 12.
318	108	Pentru parmaclăcurile ce s-au făcut la Copou, însă:
		23 - Pe 46 tâlpoeş[i] în heristeu.
		8 - 40 stâlpuşori, tij
		18 48 46 brăia, tij.
		269 60 Teslarilor pentru 86 stânjeni, câte 3 lei 60 bani stânj[enul]
		318 108
120	-	400 scânduri stejar ce s-au pus la zăplaz în locul celor ce s-au luat la parmaclăcuri, la cercevelile ferestilor, uşile crăcimelor de la Vărătic şi Sălăşteni, câte 30 lei suta
28	78	83 scânduri de giugastru, paltin şi carpăn pentru scaune.
120	60	Herşcului stoler pentru 5 mesuţi, câte 24 lei una.
75	-	Tij Herşcului, calfalăcu pentru parmaclăcuri
30	-	Teslarilor pentru merimetul ce-au lucrat la Eş, în ogradă.
200	-	Lui Toader calfa cu trei pietrari, pentru doi luni ce-au lucrat la Copou.
9	60	Funii şi polonice ce s-au făcut pentru binali, prin Hasnaş.
2	30	30 covăţali de salahorie ce s-au triimis la Eş.
300	-	Pe 300 mierţi var, bez 388 rămaşi asupra Zisului.
1.404	96	
1.404	96	Suma din urmă.

500	-	Pe 100.000 cărămizi, bez 80.295 rămășiță de la medelnicer.					
1.800	42	Salahorilor ce-au lucrat la Copou, însă:					
		Lei	Bani				
		138	-	7 salahori și 2 cotiugi, săliști			
		124	-	6 salahori și 2 cotiugi, părâu			
		84	-	6 salahori, Varaticu			
		84	-	6 salahori, Sălăgiunii			
		138	-	7 salahori și 2 cotiugi. Siminice			
		157	-	9 salahori și 3 cotiugi, Brehuești			
		149	12	9 salahori și cotiugi, Vlădenii			
		75	72	5 salahori și 1 cotiugă, Măndreștii			
		124	-	5 salahori și 2 cotiugi, Bursucenii			
		150	-	30 merți păpușoi la 75 oameni, câte 4 dimerlii pe lună			
		150	-	300 ocă brânză, asemenea			
		1.373	84				
		162	18	Transportul al 2-le, adică:			
				67	24	Vlădeni, 8 salahori pe 18 zile.	
				52	42	Brehueștii, 8 salahori, din care 4 salahori pe 15 zile și 4 salahori pe 11 zile.	
				8	72	Măndreștii, un salahor	
				17	-	3 mierți, 4 dim[e]r[lii]	
				17	-	păpușoi	
						34 ocă brânză	
				162	18		
		144	-	Transportul al 3-le, adică:			
				42	-	6 salahori Brehueștii, pentru 15 zile	
				42	-	Asemine, Vlădenii	
				28	-	4 salahori, semine, Măndreștii	
				16	-	3 mierți, 2 dim[e]r[lii]	
				16	-	popușoi	
						32 ocă brânză	
				144	-		
		1.679	102				
3.705	18	Suma din urmă.					
3.705	18	Lei	Bani				
		1.679	102	Suma din urmă			
		103	60	Transportul al 4-le, adică:			
				Lei	Bani		
				27	-	6 salahori, Brehueștii, pe 10	

				27	-	zile
				17	60	Asemene, Vlădenii
				16	-	4 salahori, Măndreștii
				16	-	3 merți, 2 dimerlii, făină
				16	-	popușoi
				103	60	32 ocă brânză
		17	-	Vasile Nemesniciuc (?) pentru călfie, adică:		
				15	-	Cu răvaș, c[u]c[onului].
				2	-	4 ocă brânză
				17	-	
339	9	1.800	42			
		181	54	S-au cheltuit în lucrul a doi crăcimila Varatic și Sălăgeni, însă:		
		46	-	Pe 173 ocă fher pentru gratii, cu 144 ocă de la med[elni]cer.		
		21	75	46 ocă fher pentru balamali ușălor și a fereștilor ce-au făcut lăcătuș de la vlădici		
		90	-	Plata herarilor de lucru, câte 5 parali oca		
				La salahori neagiunsul zilelor, adică:		
				28	-	Iacob, pe doi mii (?)
				42	-	6 salahori, pe 15 zile
				10	-	2 mierți făină
				10	-	2 vedre brânză
				90	-	
		339	9			
126	-	42 mii cui[e] șindrilă, din cari 21 mii s-au dat lui Ili Apopi iar 21 mii sânt în hambar, bez 50.000 ce-au dat medelnicerul, cari s-au cheltuit.				
36	-	Pe 30 ocă fher, s-au merimetisit în ogradă la porți și la uși, și la grajdii ce-au fost de trebuință.				
7	93	s-au cheltuit, fiind aice dumnealui c[u]c[onul] Costachi Pașcanu.				
16	25	Tij, în 5 zile, dumneaei c[u]c[oanei] Marghioara Balș				
4.230	75	Suma urmii				
504	60	În lucrul pardositului bisăricii, însă:				
		350	-	Pietrarilor, bez 300 lei dați de clucer Ioniță		
		50	-	10 mierți păpușoi		
		30	-	6 vedri brânză		
		26	-	2 vedri rachiu		
		18	-	6 vedri vin		
		16	60	15 ocă fher dălți și ciocane		
		6	-	3 ocă crivi, asemine		
		8	-	Țiganului fherar, pentru lucrul fherului		
		504	60			
150	-	Căpitănesii Zamfirii, care să-i răspundă logofătul Nicolai Bucur, însă în sama lefii lui Vasile				
182	-	Ce-au cheltuit cu moara de la Brehuești, însă:				

		45	-	150 scânduri pentru păreți
		30	-	Sălăgeanului
		5	-	Tij lui, o vadră brânză
		88	-	80 ocă fher
		4	-	2 ocă crivi
		10	-	Fherarului.
51	-	182	-	
		Cu moara ot Sălăgeni, însă:		
		44	-	40 ocă fher
		2	-	1 ocă crivi
		5	-	Fherarului
34	60	51	-	
		S-au cheltuit în trebuințele viilor de la Eș, însă:		
		25	-	5 mierți făină păpușoi culegătorilor
		5	-	1 vadră brânză oi
		4	60	La doi butnari pentru cheltuială
		34	60	
10	60	10 ocă her pentru potcovit cailor și merimet căruții boierești.		
10	-	Doi merți grăunți pentru paseri ce s-au trăimis la Eș		
5.173	15			

ANEXA NR. 2

LEFILE ȘI ALTE DATURI PE UN AN, DE LA 819, APRILIE 23, PÂN LA 820, APRILIE 23*

Lei	Bani			
		La doi mănăstiri, însă:		
		100	-	Mănăstirii Sucevița să îndatorește
		50	-	Mănăstirii Dragomirna sărd[a]r[ul] să dea
				Sineturi de primire
		150	-	
250	-	La mănăstire Pobrata, cu sinetu egumenului, ce am triimis dumnealui c[u]c[onului] pe anul 819, apr[ilie] 23, după răvaș egumenului ce asti la sărd[a]r.		
468	-	Slujitorii bisăricii din Dumbrăveni, însă:		
		200	-	Sachelariul Ioan.
		20	-	Preot Theodor.
		20	-	P. Gheorghie
		20	-	Diaconul.
		28	-	Dajdie preotului Theodor, dumnealui diaconul, bez sachelariul și preotu[l]
				Gheorghie ce nu dau dajdie.
		30	-	Eclisiarhul.
		150	-	Preotu Vasili Ipsilant.
		468	-	Pe un an, pār la 820, aprilie 23 și sunt

55	-	Pentru besărică, însă:	răspunzătoriu.
		30 -	6 ocă untdelemn pentru candel
		20 -	4 ocă tămâie
		5 -	50 dram[u]r[i] zmirnă
		55 -	
180	-	Trei pomeniri piste anu, câte 60 lei una, 24 vedre vin, 6 mierți grâu și 9 ocă ceară din ceara besăricii.	
180	-	* Măriuți Ghergheloi pe anu păr la 820, apr[ilie] 23, câte 15 lei pe lună.	
110	-	Tănase vezeteul, cu 5 lei o mierță păpușoi.	
60	-	Chelariu ogrăzii	
60	-	Enachi Răduceanu păr la 1 iuli[e] 820, pentru paza podului și a drumurilor.	
1.522	-		
1.522	-	Suma din urmă.	
30	-	Bivolar[u]lui	
120	-	8 livădari a livezii, câte 15 lei de om pe anu.	
2.000	-	Leafa serd[a]r[ului] pe anul următoriu.	
3.672	-		
Perilipsis			
		Lei	Bani
		8.845	15
		Daturile, însă:	
		5.173	15
		3.672	-
		8.845	15
		7.177	108
		1.667	27
		Suma încărcăturii	
		Trec dați mai mult de serd[a]r, bez cheltuiala ce va urma cu facire dughenil[o]r din Dumbrăveni, cumpăratul pomilor pentru livadă.	
		Adică una mia șasi sute șasizăci și șapte lei doiăci și șapte bani, pentru cari s-au dat răvaș c[u]c[onului] ca să-i tragă din rămășițurile dumnealui de la jid[o]vi, și sunt răspunzătoriu pentru toate condeile intrati în sama aceasta.	
		819, oc[to]mv[rie] 31	
		[Semnătură indescifrabilă]	
		Pentru acești bani am priimit răvaș de la dumnealui c[u]c[onul], și să istovește sama.	
		[Semnătură indescifrabilă]	

x) Arh. St. Botoșani, Colecția *Documente*, P. XI/16

xx) Cuvânt ilizibil.

Notă:

Sama se păstrează sub forma unui caiet cu 8 pagini.

Primele 6 pagini sunt scrise în întregime, a 7-a este goală, iar pe ultima se pot citi următoarele cuvinte: **“Sama serd[a]r[ului] Antohi Sion de banii cheltuielilor binalilor și a lefilor, căutată la 819, oc[tom]v[rie] 31”**.

**RECETTES ET DEPENSES DU DOMAINE DE DUMBRĂVENI
(DISTRICT DE SUCEAVA) ENTRE LE 23 AVRIL ET LE 31 OCTOBRE 1819
Résumé**

Deux documents inédits, conservés aux Archives de Botoșani, constituent une espèce de budget de recettes et dépenses du domaine de Dumbrăveni (au nord de la Moldavie) pour une période de quelque six mois. On y trouve des données sur le prix de certaines marchandises, le rapport de valeur entre des produits indigènes et importés, les salaires des clercs, des employés, des domestiques chez les boiards, des journaliers etc.

Les deux documents, que nous reproduisons, comportent aussi des données sur d'autres villages, domaines au monastères du nord de la Moldavie: Sălăgiuni, Siminice, Brehuești, Vlădeni, Mândrești, Bursuceni, Sălășteni, Văratice, Sucevița, Dragomirna și Probota.